

Kamil Şahverdi

*Rəşid Behbudov
Fondunun direktoru*

IV yazı
3-cü hissə

Hələ 1938-ci ildə Stalin Aleksandrovun "Partiya haqqında mahnı"sını himn kimi görürdü və onu ilk eşitdikdə himn adlandırmışdı. Mahnını "Bolşeviklər partiyasının himni" adını da özü vermişdi. 1943-cü ildə yeni himnin qəbulu üçün xüsusi komissiya yaradılmamışdan qabaq, yeni 1942-ci ildən Serqey Mixalkov və Qabriel El-Reqistanı (Ureklyan) çütləyərək onlara mətn yazdırır. Bir çoxları Stalini sovet himnin üçüncü həmmüəllifi adlandırdı. Həqiqətən də Stalin mətn üzərində nəzərə çarpacaq qədər düzəlişlər etmişdi. Mətnin ilkin variantı hazır olandan sonra 1943-cü ilin may ayında, Komintern buraxılandan dərhal sonra xüsusi himn komissiyası yaradılır. Qeyd etdiyim kimi. Stalin öz-lüyündə himn olacaq əsəri müəyyən etmişdi. Gəncliyində arada şeir yazmağa həvəs göstərdiyinə görə yaqın ki, himn mətninin də qaralamasını etmişdi. Yaradıcılıqları bir-birindən tamamilə fərqlənən S. Mixalkovu və Q. Ureklyanı (Reqistanı) çütləyib onlarla mətn üzərində işləmişdi. İlkin variant hazır olandan sonra himn komissiyasına göstəriş verir ki, mətni bəstəkarlara paylasınlar. Bəstəkarların siyahısını da özü təsdiqləmişdi. Dmitri Şostakoviç xatirələrində himnlə bağlı olduqca maraqlı məqamlara toxunur:

"...Mənim Stalinlə görüşüm belə şəraitdə baş vermişdi. Müharibə vaxtı qərara alındı ki, "İnternasional" sovet himni üçün yaramır. Onun mətnini ideoloji baxımdan uyğunsuz hesab etdilər. "İnternasional" fransız əsəri idi. Necə ola bilər ki, ruslarda fransız himni olsun? Məgər biz öz himnimizi yarada bilmərik? Bax belə yeni bir mətn cizma-qara edib bəstəkarlara payladılar ki, tez olun ölkənin yeni himnini yazın. Müsəbiqədə iştirak etmək məcburi idi. Soruşan yox idi iştirak etmək istəyirsən, ya yox. Əks halda sənə iş açardılar ki, sən məsuliyyətli tapşırıqdan yayınırsan. Əlbəttə ki, bir çox bəstəkarlar üçün bu seçilmək, necə deyirlər, tarixə iməkləmək şansı yaratmışdı.

Bəziləri dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Dostum Aram Xaçaturyan 7 himn yazmışdı. Beləcə ümumxalq bəstəkarı olmaq istəyirdi. Əslində bu bəstəkar zəhmətkeşliyi ilə heç vaxt seçilmirdi. Amma bu məsələdə möcüzəvi can fəşanlıq göstərirdi.

Mən də himn yazdım. Sonsuz dinləmələr başladı. Hər dəfə Stalin gələr və davamlı dinləyirdi. Sonra əmr etdi ki, biz Xaçaturyanla birlikdə himn yazaq. Bu çox yersiz ideya idi. Biz Xaçaturyanla tamamilə fərqli bəstəkarlar. Q. Yaxı üslubumuz, iş maneramız başqa başqadır. Bizim xarakterlərimiz də fərqlidir. Birdə ki, hansı bəstəkar istər ki, kolxozda işləsin? Nə etmək olar,

əmrə tabe olmağa məcbur idik.

Əlbəttə, biz bir yerdə işləyə bilmədik, İlf və Petrova çevrilmədik. Ya mən ona mane olurdum, ya da o mənə. Mən öz işimdən heç vaxt sirr düzəltmədim. Mənə işləmək üçün xüsusi şərait lazım deyil özümü elə göstərmirəm ki, güya işləyəndə yüksək sferalara uçuram. Bir vaxtlar mən harda gəldi bəstələyirdim, ən səs-küylü yerlərdə belə. Təki masanın kənarında bir yer olsun, yaza bilim. Ətrafdakılar məni itələyənə, dir-səkləyənə qədər işləyirdim. İndi isə belə işləmək mənə çətindi.

yoldan çıxartmışam.

Biz yenidən görüşmək üçün vaxt təyin edirdik. Bu dəfə mən bütün varlığımı işləməyə hazır idim. Bu sanki idman yarışına bənzəyirdi. Düşünürdüm ki, indi biz "Dövlət himni" adlı möhtəşəm əsər yaradacağıq. Biz görüşürdük və məlum olurdu ki, bu dəfə Xaçaturyanın əhvalı hansı səbəbdənsə pozulub. O həmin gün yazmağa həvəsli olmurdu, filsofsayağı köklənərək uçub gədən gəncliyindən danışdı. Xaçaturyanı inandırmaq üçünə ki, gənclik tamam uçub getməyib, bir az içmək lazım gəlirdi. Bir də ayılırdı ki, artıq gecədir, dağılımaq vaxtıdır. Biz müştərək him-

ləşdirmək gülünc olardı. Ən rahatı isə o olardı ki, ikimizdən birimiz müştərək himnimizi orkestrləşdirərdi, hər ikimiz imza atardıq. Amma ikimizdən hansımız görəcəkdə bu işi? Heç birimiz, hərəmiş öz düşüncəsinə görə buna razı deyildi.

Mübahisəni mən həll etdim. Yadıma düşdü ki, uşaqlıqda sevmədiyimiz ev işlərini görməmək üçün bacılarımın oyun düşüncələri. Ovuca gizlədilmiş xırda daşı tapmaq lazım idi. Kim tapa bilmirdisə, o uduzurdu. Xırda daş olmadığı üçün Xaçaturyan hansı ovcumda kibrit çöpünün olduğunu tapmasını təklif etdim. Xaçaturyan tapa bilmədiyi üçün

Qorxu onda hiss edərsən ki, sən qəzeti açanda orda oxuyursan ki, sən xalq düşmənisən və sən heç cürə özünə bəraət qazandıra bilmərsən, heç kim səni dinləmək istəmir, heç kim sənə xeyrinə bir söz demir. Sən ətrafa boylanırsan, görürsən ki, hamının əlində həmin qəzet və hamı sakitcə sənə baxır. Sən nəse demək istəyəndə onlar üzünü sənədən çevirirlər. Heç kim səni eşitmir. Bax əsil qorxu budur. Belə vəziyyəti tez-tez yuxuda görürəm. Ən dəhşətli odur ki, sənənin haqqında hər şeyi deyiblər və qərar qəbul olunub. Sən isə başa düşmürsən ki, niyə belə qərar qəbul ediblər və mübahisə etmə-

Bir daha Himnimiz haqqında

Və indi artıq mən öz planlarım haqqında geniş məlumatlar vermədim. Məsəl üçün, guya mən müasir mövzuda-xam torpaqların və faydalı yataqların mənim-sənilməsi haqqında operə, və yaxud sülh uğrunda balet, kosmonavtlar haqqında simfoniya yazmışam haqqında...

...Düşünürəm ki, hər bir bəstəkar öz işinə cavabdeh olmalıdır. Bu o demək deyil ki, mən prinsip etibarını əməkdaşlığın əleyhinəyəm. Əbədiyyətdə görünür ki, bu mümkündür, ancaq musiqidə belə cəhdlər mənə məlum deyil. Və biz də Xaçaturyanla bu qaydalardan kənar qala bilmədik. Vurğulamaq istəyirəm ki, bizi həmmüəllif olmağa məcbur etmişdilər. Ona görə də mən bu müəsisəyə çox da ciddi yanaşmırdım. Yaqın ki, son nəticədə mən onu pis vəziyyətdə qoydum.

Xaçaturyanla hər görüşümüz ilk növbədə yaxşı qonaqlıq, yemək-içmək, ordan-burdan danışmaq demək idi. Ona görə də boş vaxtım olanda onunla görüşməkdən heç vaxt imtina etmədim. Əməkdaşlığımız isə bax belə olurdu, biz yaxşı yeyib-içirdik, son məlumatları, yenilikləri paylaşırıq. Belə gprüşlərimiz zamanı bir not belə yazmadıq, heç bu mövzuya toxunmurduq da. Sonra məlum olurdu ki, sən demə Xaçaturyan həmin gün işləməyə köklənibmiş, mən isə onu

nimizə aid hələ heç bir not belə yazmamışdıq.

Nəse etmək lazım idi və biz məsələnin həlli üçün Solomon sayağı qərar qəbul etdik: hərə öz himnini yazsın, sonra biz yenidən görüşək və baxaq görək kim öz işini daha yaxşı yerinə yetirib. Hər birimizin yazdığı ən yaxşı parçaları birləşdirib ümumi himnə daxil edərək. Əlbəttə aydın idi ki, biz birləşdirilməsi mümkün olmayan iki fərqli himn yazacağıq. Ona görə də razılaşdıq ki, yaratdıqlarımızı hazır olduqca bir-birimizə göstərək.

Hər kəs evdə öz eskizlərini hazırladı, sonra biz görüşüb müqayisə apardıq və dağılıdıq. İndi hər birimizin ağılında digərinin versiyası da var idi. İşlər sürətlə getməyə başladı, baxmayaraq ki, çətinliklər də var idi. Biz bir-birimizə tənqidi iradlar bildirməyə məcbur olurduq. Xaçaturyanın tənqidə heç dözümlü yoxdur. Yaxşısı budur ki, onu heç tənqid etməyəndə...

İstənilən halda biz himnlərimizi bir incəsənət əsəri kimi birləşdirdik. Melodiya mənim idi, refren (nəqarət-K. Ş.) isə onun. Belə musiqidən heç danışmaq. Mən ümumiyyətlə bu əsəri heç yada salmadım, əgər onun tragikomik situasiyada meydana çıxması olmasaydı. Orkestrləşdirmə zamanı biz az qala dalaşacaqdıq. İki orkestrləşdirməni bir-

uduzdu və himni mən orkestrləşdirməli oldum.

Himn variantlarının dinlənməsi prosesi çox uzun çəkdi. Nəhayət başçı və müəllim elan etdi ki, finala beş himn çıxıb. Aleksandrovun, gürcü bəstəkarı İona Tuskiyanın, Xaçaturyanın, mənim və Xaçaturyanla bizim ümumi himnimiz ən son finala çıxmışdı. Növbəti, həlledici raund Böyük teatrda keçiriləcəkdi. Hər bir himni üç dəfə ifa olunurdu: xor orkestrsiz, orkestr xorsuz və xor orkestrlə birlikdə. Bununla himnin müxtəlif şəraitdə necə səslənəcəyini müəyyən etmək olurdu. Əsərləri Qırmızı ordunun xoru və Böyük teatrın orkestri ifa edirdi...

...Dinləmə prosesi davam edirdi, bəstəkarlar həyəcanlı idi. Çoxları arvadları ilə gəlmişdi. Xaçaturyan öz arvadı ilə, mən də öz arvadımla. Hamı hiss etdirmədən hökumət lojasına baxırdı, çalışırdılar ki, bunu kimse görməsin. Nəhayət səhnədə səsküy kəsildi və bizi Xaçaturyanla lojaya, Stalinlə görüşə dəvət etdilər. Yolda üst-başımızı yoxladılar. Lojanın qarşısında çox da böyük olmayan vestibül var idi, biz ora keçdik. Stalin orda idi. Həqiqəti söyləyim ki, mən Stalini görəndə qorxu hiss etmədim. Düzdür, mən həyəcanlı idim, amma bu qorxu həyəcanı deyildi.

yin də mənədir.

Burda isə qorxmağa bir şey yox idi. Hələ heç nə həll olunmamışdı. Sən hələ nəse deyə bilərsən. Mən bu bir az dolu adama baxanda bunu düşünürdüm. O elə bəstəboy idi ki, heç kimə yanında durmağa icazə vermirdi. Məsəl üçün inqilab bürvestniki Maksim Qorki və Stalin yanaşı duranda çox gülünc görənirdilər, Pat və Pataşon kimi. (Səssiz kinonun qəhrəmanları. Biri çox hündür, digəri isə çox gödək-K. Ş.) Ona görə də bütün şəkillərdə onlar oturan yerdə idilər.

Burda da Stalin tək dayanmışdı. Digər rəhbər işçilər isə arxada, bir qədər aralıda bir-birinə sıxılı vəziyyətdə dayanmışdılar. Xaçaturyandan və mənədən başqa iki dirir da burada idi. Orkestrin rəhbəri Aleksandr Melik-Paşayev və xorun rəhbəri Aleksandr Aleksandrov. Bizi niyə çağırmışdılar? Mən heç anlamadım. Yaqın ki, Stalin qəflətən istəmişdi ki, mənimlə söhbət etsin. Ancaq söhbət heç cür alınmırdı.

Əvvəlcə Stalin dövlət himninin necə olması haqqında dərin fikirlərini söylədi. Bu ümumi sözlər idi. Stalinə xas olan tipik bayağılıq. O qədər maraqsız idi ki, mən heç nəyi yadda saxlaya bilmədim. Ətrafdakılar sakit və diqqətlə dinləyib razılaşdılar... Nədənə hamı çox sakit danışdı.

(ardı gələn sayımızda)